

FLEXIBELE FIRMA

Honderd jaar meubilair van Gispen

Niet alleen de Amsterdamse School vierde onlangs zijn honderdste verjaardag (zie *Ons Erfdeel* 4/2016), ook de Nederlandse firma van designmeubilair Gispen zag een eeuw geleden het licht. Dat eeuwfeest is de aanleiding voor tentoonstellingen over Gispen in Museum Boijmans Van Beuningen (Rotterdam) en het Elisabeth Weeshuis Museum (Culemborg). In Rotterdam staan de zogenoemde *specials* centraal, Culemborg belicht de sociale kant van de daar nog immer in bedrijf zijnde firma Gispen.

Wie aan Gispen denkt, denkt aan de iconische buisstoel. Die is voor Gispen wat de *Rood-blauwe stoel* (uit 1917) voor Gerrit Rietveld is. Maar de firma van Willem Hendrik Gispen (1890-1981) maakte in de eerste jaren van zijn bestaan nog smeedwerk in ijzer, koper en brons in een stijl die aansloot bij de Amsterdamse School. Later brak hij daar resoluut mee en ontwikkelde hij zich tot een pionier van de nieuwe zakelijkheid.

In zijn vroege periode toonde W.H. Gispen zich nog een kind van zijn tijd: met zijn Kunstsmederij W.H. Gispen & Co beantwoordde hij aan de smaak voor het exuberante ornament dat ook de Amsterdamse School kenmerkte. Zijn gesmede lampen, kachels, (brug)leuningen en dergelijke voorzagen in een behoefte. Zette in Amsterdam de firma Winkelman & Van der Bijl in 1910 de toon voor smeedwerk, dan was Rotterdam het afzetgebied van Gispen. Zo voerde Gispen in 1919-1920 een opdracht uit voor het raadhuis: hij leverde sierhekwerk, radiatormantels en lampen.

Een fraai voorbeeld én kantelpunt op het gebied van Gispens vormgeving is De Waalse Kerk in Rotterdam. Daarvoor ontwierp hij in 1924 kachelombouwen, psalmborden, hanglampen en zes smeedijzeren kroonluchters. Ook die sloten qua stijl nog aan bij de Nederlandse variant van art deco die de Amsterdamse School eigenlijk was. Tegelijk vormden ze een voorbode van wat komen zou. Tot dan waren haast alle ontwerpen van Gispen unica – en dus eigenlijk alle-

Interieur van de Van Nelle Fabriek in Rotterdam. Fotocollectie Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed.

W.H. Gispen, Verlichtingsornament voor Zeelandia, 1936, verchroomd metaal, glas.
Koninklijke Zeelandia Groep b.v., Zierikzee.

maal *specials*. Maar deze zes kroonluchters werden in oplage gemaakt en in die richting zou Gispen zijn vleugels verder uitslaan: serieproductie.

Er is wel een verschil met hoe we tegenwoordig tegen serieproductie aankijken, zo blijkt uit een recente publicatie over de specials van Gispen. Er werd niet gewerkt met een “lopende band”, wat betekent dat er veel ruimte was voor variaties of aanpassingen van de producten die in serie zijn vervaardigd. En zo bleef Gispen altijd flexibel.

Hoewel Gispen duidelijk zijn stempel heeft gedrukt op de ontwerpen voor bijzondere opdrachtgevers als de Van Nelle Fabriek en Paleis Soestdijk, zijn het toch de meubels en lampen in oplage die het merk Gispen het meest hebben verspreid. Een aantal ontwerpen uit de eerste jaren – de buisstoelen 101 en 201 (een 101 mét armsteun) – wordt nog altijd gemaakt, maar niet meer onder de vlag van Gispen zelf. André Koch geeft in zijn standaardwerk over de serieproducten een fraaie omschrijving bij de 101: “Bijzonder [...] is de lenige lijnvoering, die het stoeltje een zekere elasticiteit meegeeft. De buigingen in de buis dienen bovendien praktische doelen. De twee lange liggers van de sleevoet komen in het midden los van de grond (*er zit een knikje in, FvdP*); hierdoor steunde de stoel op twee punten en de vlakke achterlijn van de slede. De rugleuning en zitting waren zichtbaar aan de buis verbonden met een hulsmoer met gladde ronde

Het lichte en luchtige buismeubilair en de strakke verlichtingsarmaturen pasten geheel in de tijdgeest van de Nieuwe Zakelijkheid en het Nieuwe Bouwen

kop en een bout waarvan de kop, met schroefgleuf zodanig van vorm was dat hij in de ingefreesde opening mooi één geheel vormde met de buis. Alles vanuit het functionalistisch idee dat je de verbinding in het zicht moest laten en eventueel accentueren.”

Wat dat betreft, verschilde Gispen niet van Hendrik Berlage en Jac. van den Bosch, die bij hun houten meubels voor Atelier voor Wooninrichting 't Binnenhuis (opgericht in 1900) de pen-en-gatverbindingen benadrukten door ebbenhouten deuvels (pennen) te gebruiken in het lichtere eiken- of mahoniehout. In de jaren vijftig ondergingen de stoelen 101 en 201 een aantal wijzigingen. Een veranderend gevoel voor esthetiek deed de zichtbare verbindingen verdwijnen, zoals bij de bevestiging van rug en zitting aan de buis. De moderne replica's van Dutch Originals zijn hierop gebaseerd.

In 1926, het jaar voordat de eerste stalenbuismeubelen werden gepresenteerd, zag een andere tak serieproducten het licht: de Giso-lampen. Die onderscheiden zich van het dan gangbare melkglas door kristalglas te overtrekken met een zeer dun laagje opaalglas. Meer en bleker licht was het resultaat van deze vondst. Mede door het handig uitwisselen van standaardonderdelen ontstond een grote variatie (die altijd nog eens kon worden aangepast wanneer een klant bepaalde wensen had).

Het veel lichtere en luchtiger buismeubilair en de strakke verlichtingsarmaturen pasten geheel in de tijdgeest van de Nieuwe Zakelijkheid en het Nieuwe Bouwen (lucht, licht en ruimte). Belangrijke architecten in dat verband zijn J.J.P. Oud, en J.A. Brinkman en L.C. van der Vlugt (samen het architectenbureau Brinkman & Van der Vlugt). In opdracht van Oud voerde Gispen

in 1927 een door Oud ontworpen pianolampje uit, dat geheel aansloot bij zijn eigen ontwerppraktijk. Niet veel later werd het in de collectie opgenomen. Voor Brinkman en Van der Vlugt kon Gispen stevig aan de slag. Hij mocht voor de nu vermaarde Van Nelle Fabriek het meubilair en de trapleuningen leveren. Er ontstond een heel aantal meubels die specifiek voor dit gebouw werden ontworpen. In het kielzog daarvan kreeg Gispen de opdracht voor het meubilair van de woning van Van Nelle-directeur A.H. Sonneveld, het Huis Sonneveld, nu een museumwoning in de directe omgeving van Boijmans van Beuningen en Het Nieuwe Instituut (museum voor architectuur, design en digitale cultuur).

In 1934 expandeerde de fabriek en verhuisde Gispen naar Culemborg. Een jaar later kwamen de eerste plaatstalen kantoorkasten op de markt. Ze kregen de naam *Stalachrome* en vielen buiten het officiële Gispen-label. Tijdens de Tweede Wereldoorlog was metaal schaars; Gispen stapte over op hout als basis-materiaal en produceerde meubelen in de lijn *Pelko*. Naast Gispen richt W.H. Gispen in 1953 een meubelfirma op die nog altijd bestaat: Kembo (“Kijk eerst maar bij ons”), nu gevestigd in Veenendaal.

Gispen heeft steeds gezocht en afgeleverd waar de markt het meest op zat te wachten. Zo is het bedrijf in de loop der jaren via meubilair en accessoires voor kantoor terechtgekomen bij projectinrichtingen. Wanneer er een omslag plaatsvond van hokjesgeest naar een meer open kantoorstructuur had de firma andermaal een passend aanbod: meubilair in de KT-lijn (1974), waarbij KT staat voor kantoor-tuin. De folders met deze bureaus werden gelardeerd met een overvloed aan planten.

Bij Gispen lopen de lijnen “serie” en “specials” door elkaar. De firma leverde meubels en inrichtingen voor schouwburgen, schepen, etc. In toenemende mate koos het bedrijf voor de projectinrichting. De laatste jaren gaat Gispen steeds meer richting cradle-to-cradle-filosofie: veel producten worden *gerefurbis-bed* (om met een Apple-term te spreken) of op een geheel nieuwe manier hergebruikt. En waar in eerste instantie nieuwe toepassingen zijn bedacht voor bestaand meubilair wordt nu steeds meer modulair ontworpen, waardoor er bij voorbaat rekening wordt gehouden met een (deels) nieuwe toepassing in de toekomst.

Willem Gispen was niet “zomaar” een fabrikant. Hij was actief in en rond zijn eigen vakgebied. In 1920 richtte hij mede de architectenkring De Opbouw op en hij tekende voor diverse publicaties. Ook exposeer-

Trappenhuis van het voormalige Unilever kantoorgebouw. De leuningen en wandlampen zijn in 1931 door W.H. Gispen ontworpen.
Fotocollectie Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed

Fauteuil nr. 412 en de SUM uit 2004, een ontwerp van UNStudio, foto: Chris van Koeverden

W.H. Gispen, Kroonluchter voor Sociëteit De Witte, 1930, vernikkeld messing, glas,
Collectie Galerie Van den Bruinhorst, Kampen

de hij met Gispen-creaties, zoals bij de vermaarde Exposition Internationale des Arts Décoratifs et Industriels Modernes in 1925 in Parijs. Verder was hij gedurende zijn werkzame leven bestuurslid van een groot aantal organisaties, onder meer van de Bond voor Kunst en Industrie, die streeft naar een intensievere samenwerking met kunstenaars en naar een hogere artistieke kwaliteit.

De ontwerpers zijn bij Gispen altijd belangrijk geweest: ze worden met naam en toenaam genoemd. Gispen ontwierp in het begin vrijwel alles zelf – zoals hij voor zijn eigen huishouden in de vroege jaren ook al alle houten meubelen ontwierp. Maar gaandeweg betrok hij steeds meer buitenstaanders bij het bedrijf. In het verleden waren dat namen als Gerrit en diens zoon Wim Rietveld (ontwerpers van de *Mondial-stoel* voor de Wereldtentoonstelling van 1958 in Brussel), nu zijn hippe producten van Maarten Baas en Richard Hutten in de collectie opgenomen.

Honderd jaar Gispen zijn samen te vatten in drie haast synonieme woorden: flexibel, lenig en veerkrachtig. En dat voor een firma die altijd met een stug materiaal als metaal heeft gewerkt.

FRANK VAN DER PLOEG

ONLINE

www.gispen.nl
www.stichtinggispencollectie.nl
www.huissonneveld.nl

PUBLICATIES

MIENKE SIMON THOMAS, *Gispen Specials – De klant is koning*, Museum Boijmans van Beuningen, Rotterdam, 2016, 224 p.
ANDRÉ KOCH, W.H. *Gispen Serieproducten 1923-1960*, Uitgeverij De Hef, Rotterdam, 2005, 241 p.
André Koch en Silvia van Schaik hebben diverse publicaties op hun naam staan over Gispen. De recentste gezamenlijke uitgave is *Gispen*, WBooks, Zwolle, 2011. Ter gelegenheid van het honderdjarig bestaan schreef Van Schaik, conservator Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed, in het *Tijdschrift van de Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed* (nr. 3 2016, pp. 22-24) het artikel 'Lang leve de stalen buis! 100 jaar Gispen'.

EXPOSITIES

Lang leve Gispen – een leven lang Gispen, tot 2 april 2017, Weeshuismuseum Culemborg, www.weeshuismuseum.nl/gispen.
Gispen Specials – De klant is koning, tot 26 februari 2017, Museum Boijmans van Beuningen, Rotterdam, www.boijmans.nl.
Ook in het Rijksmuseum was er in 2016 aandacht voor Gispen, www.rijksmuseum.nl/nl/gispen.
Meerdere musea beschikken over Gispen-objecten. Na een schenking in 1992 door de firma Gispen aan het Rijk beschikt de Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed over de grootste collectie Gispen-objecten. De Rijksdienst stelt deze beschikbaar voor exposities. Er was een Gispen-museum in Culemborg, maar dat is gesloten. Er wordt naarstig gezocht naar een nieuwe locatie.